

over vrees en angst

voornamelijk bij kinderen

• door Dr. P. Stegenga Azn.

Het ligt natuurlijk niet in mijn bedoeling om over dit onderwerp een afgerond, wel gefundeerd, paedagogisch-psychologisch artikel te schrijven. Vooreerst omdat dat boven mijn krachten zal gaan, daar ik noch in paedagogische, noch in psychologische dingen genoeg vakman ben, om „all round” over deze dingen te schrijven, maar in de tweede plaats, omdat allicht een artikel dat in dit opzicht volkomen op de hoogte zou zijn, minder in een tijdschrift als dit zou passen, maar meer zijn plaats zou moeten hebben in de vakliteratuur. Mij gaat het slechts om enkele opmerkingen betreffende deze materie en dan voornamelijk om daarmee enkele praktische raadgevingen te lanceren.

Meestal gebruiken wij de woorden *vrees* en *angst* door elkaar, zonder ze voor ons eigen bewustzijn scherp te definiëren in hun onderling verschil. Toch is dit niet helemaal juist, of eigenlijk helemaal niet juist, want vrees en angst zijn wel verwante begrippen, maar zij verschillen toch wel en men moet het ene niet met het andere verwarren. Waarschijnlijk komen wij het verste met de onderscheiding van Stern, dat vrees daar is, waar een aanwijsbare oorzaak is voor verminderde zelfzekerheid, terwijl van angst gesproken moet worden als deze verminderde zelfzekerheid wel aanwezig is, maar zonder dat men de oorzaken daarvoor onmiddellijk kan aangeven, daar deze gevolg zijn van een bepaalde psychische gesteldheid. Men vreest dus ergens voor, altijd, maar angstig is men dikwijls zonder de reden daarvan te kunnen aangeven of zelfs te kunnen vermoeden. Vrees zit meer in het uiterlijke, angst in het inwendige.

Wanneer men deze eenvoudige onderscheiding, waar ik het, in 't algemeen genomen, mee houd, (al weet ik dat er ook wel andere meningen over het verschil tussen vrees en angst bestaan), even vasthoudt,

dan blijkt wel, dat vrees en angst bij kinderen beide voorkomen. Vrees het meeste, maar angst toch ook wel, voornamelijk als een kind in psychologisch opzicht een of andere beklemming in zich heeft. De angst uit zich bij kinderen gewoonlijk dan, als zij geen verbinding kunnen krijgen met de wereld om hen heen. Zoo bv. in het donker. Een kind dat in het donker angstig is, is dat misschien in wezen daarom, omdat het geen verbinding heeft met de wereld. Het *donker* op zichzelf maakt niet angstig, zoals velen menen, want wie weet niet hoe gezellig kinderen het kunnen vinden in het donker bv. stil te luisteren naar een verhaal, maar het verbroken zijn van de relaties met de bekende sfeer. Wordt er een licht in de kamer ontstoken, dan is dadelijk de relatie weer hersteld, maar die relatie is ook hersteld als het kind, al ligt het in het donker, iemand kan beroepen die in de buurt is. Wij weten allen, dat jonge kinderen wel eens de gewoonte hebben als zij naar bed zijn gebracht, om nog zo lang mogelijk te roepen tot degene die heengaat. In wezen is dat een pogen om de verbinding gaande te houden, want het breken van de verbinding beklemt. Nu zal men mij misschien zeggen, dat er veel kinderen zijn die bv. in het donker liggen schreien en gevraagd waarom zij het doen, antwoorden, dat zij bang waren dat de boze man zou komen of een of ander boos dier of iets dergelijks. Men zal misschien daaruit willen concluderen, dat men bij bang zijn in het donker meer te doen heeft met vrees dan met angst. Toch is dit niet juist. Het is misschien veeleer zo, dat het kind tengevolge van hem vroeger bijgebrachte voorstellingen van vreselijke dingen, welke voorstellingen in het gewone lichte leven geen bepaalde realiteit krijgen, in het donker, als de verbinding met de wereld verbroken is, zich deze dingen sterker reali-

JAN VAN SMERIGE KEE.

O joa dee. Da' was ook al een roare slevooyer, een eerste pierewoaier. Wat dat anbelangt, da's al z'n leven een alderhevigste grappemoaker 'eweest bij z'n levendige lijf. Hij koj je zo lillijk kullen. De man is nou dood enne weg, mar d'r binne heul wat verhoole van 'm in omloop. En geen lieges hoor. Ik kwam bevobbeld es bij 'm op de boerderij om kulkens, hij had van die ofgelocitocafelde moole leggers, schuw! Z'n wijf was een hoaboad, 't was mar zo gelegen die had ook al een grote sloabek. Mar goed, 't was op een Zoaterdaggemirreg, ik noar 'm toe. 'k Mos effe me gemak houwen, want hij was zoveul as z'n eige an 't verschone op de hooizolder, zeit dat vrommes. Doar hore me inene een gebonk, bel man zon gestamp. Dat gong van de ene kant noar de care kant op die zolder. De lamp hong te schippen. En wat was nou 't geval? Effe noaderhangd komtie in de koamer, en wat zeit-ie? Bel, hij was bij 't ene roamt uit ze vuile dingen 'estapt en toe op een droaffie noar 't care eind, noar ze schone goed. Om toch! zeit-ie teuge ze wijf, omrede asdat carst de vlooiën 'm weer achternoar gespronge woare. Ze koste 't nou feitelijk eit bijbene mit springe, zeit-ie. Dat vrommes zon kop, dat spreeki.

Op 't lest van z'n leven wier die een bietje minderder. Ik kreeg de proat mit 'm over de roadio's. Wat of de N.C.R.V. was! Da' wist-ie neit. Ik zeg wat beteket dan A.V.R.O.? 'k Weet eit, zeit-ie. En toe wier die een bietje knurrig op zijn menier. Hij zeit: 'k weet eit, en 't kan me neit veul verschelen ook, want ze veinde teugeswoordig om de hoaverklap care toestellen uit, zee die.

Me hemme noot eit gemeer motte lachen as toe die last an ze rechterbeen kreeg, hij wier trekkerig mit dat been, dat begost een bietje kwoad te wurre dat been. De dokter zag niks eit geen mankering an z'n proat, en dat-ie geen akkoazie zag om 't beter te moake. 't Was de ouwerdom. Die Jan is al de weerlcag een sterke kerel 'eweest. Ouwerdom? zeit-ie zo. En toe zeit-ie zo langst ze neus weg: En dat care been dan? Da's ommers krek zo oud! zeit-ie. Wat me toe gelachen hemme!

(Hilversums dialect).

seert, daar er geen helpende factoren aanwezig zijn. De angst maakt dan eigenlijk de vrees mobiel.

Deze angst, berustende op een verbroken zijn van de verbinding met de wereld om ons heen, komt in allerlei vormen ook bij groteren voor en wanneer zij zich in zwakkere vorm openbaart, merken wij niet dat het verschijnsel inderdaad niet bij een geheel normale psychische toestand behoort.

Intussen kunnen wij, in onze gedragslijn tegenover kinderen, door de opmerkingen die ik maakte reeds enigermate worden geleid. Vele ouders vragen zich bv. wel eens af, of men kinderen moet dwingen in 't donker te gaan slapen en zij menen, indien zij daar bijzonder angstig voor zijn of op een gegeven ogenblik angstig voor worden, dat men dan met kracht daartegen in moet gaan. In een van zijn opstellen beschrijft Jan Ligthart, dat hij en zijn vrouw zich ook voorgenomen hadden hun kinderen aldus te „harden“, tot op een avond waarop een der kleinen onbedaarlijk was beginnen te schreien van onberedeneerde angst. Toen was, zoals bij Ligthart altijd, de praktijk gegaan boven de leer en was men van het systeem afgeweken. Ik geloof dat het dwaas is om zulke dingen door alles heen door te zetten. Ik geloof dat men kinderen daardoor zeer kan benadelen, afgezien van het ontzaggelijk lijden dat men ze aandoet.

Een andere vraag, die zich ook dikwijls voordoet, is die van het z.g. „bang zijn“ van kinderen voor iets bepaalds. Hier zijn verschillende gevallen te onderscheiden en op enkele wil ik even wijzen. Het meest gewone is dat een kind, bv. bij avond, bang is omdat het een of ander heeft gezien of gehoord, waar het geen verklaring voor weet. Vaak werken hier wel, vooral als de kinderen iets ouder zijn, gehoorde spookgeschiedenissen na. In zijn Emile vertelt Rousseau zoals men weet ook al iets dergelijks. Doet het zich voor, dan is ongetwijfeld het allerbeste, dat men het kind, indien dat althans mogelijk is, nadat het eerst even tot rust gekomen is, vertelt dat het niets betekent en dat men bereid is om mee te gaan om dan te zien wat het wel is geweest. Men moet daarbij één ding vooral doen, met moet bij het meegaan zelf voor het kind uitgaan zo mogelijk. Sommige ouders hebben de gewoonte om bij zo'n geval een kind or opzettelijk alleen op af te sturen. Dat is wreed en bovendien onpractisch. Het kind kan in zulk een toestand niet zuiver onderscheiden, ziet dus zeker niet de werkelijkheid zoals men eigenlijk met het geval wilde bereiken.

Doch er zijn ook andere gevallen van bang zijn; ik zou er nog twee willen noemen. Het eerste is het zogenaamde g r i e z e l e n . Kinderen niet alleen, maar ook volwassenen hebben bepaalde dingen waarvoor zij griezelen, d.w.z. die hun meer dan andere dingen een afschuw berokkenen. Die dingen zijn bij de verschillende individuen zeer onderscheiden, geen twee mensen griezelen gelijk. De psychologische vraag die achter het griezelen zit is niet gemakkelijk te beantwoorden. Waarschijnlijk griezelt

men zijn leven lang ten gevolge van een reeds in de prille jeugd doorgestane of onbewuste ervaring, misschien ook is dit griezelen overgeërfd, want de overerving speelt bij deze dingen een geweldige rol. Doch hoe dit zij, ten opzichte van griezelen moet men geen sterke stukken eisen, vooral niet van kinderen. Wanneer men dit doet, begaat men al weer de fout, dat men tegen iets, dat aan de natuur eigen is, of is geworden en dat dus eigenlijk heel natuurlijk is voor de bepaalde persoon, ingaat en dit is vooral bij een kind wreed en onpractisch, ik herhaal het. Dan is er nog een vorm van bang zijn waar ik even op wil wijzen en waarvoor de Duitsers een woord hebben dat wij niet kunnen vertalen, namelijk het woord „u n h e i m l i c h.“ Wat is „unheimlich“? „Unheimlich“ is dat het vertrouwde, dat men meent door en door te kennen, plotseling kenmerken vertoont waar men absoluut niet op had gerekend. Stel dat men een kat had die rustig bij de haard zat en dan plotseling begon te praten, dat zou „unheimlich“ zijn. Nu zal men misschien zeggen, dat zo iets als in het voorbeeld ligt uitgedrukt onmogelijk is. Ik geef het toe, maar het „unheimliche“ komt bv. wel voor en daar vooral, in de wereld van het occultisme. Als een tafel plotseling door het vertrek gaat springen, is dat „unheimlich.“ En of deze verschijnselen nu werkelijk zich vertonen of dat men het slechts meent, zoals het bij een kind dikwijls het geval is, „unheimlich“ is, als het vertrouwde ineens absoluut vreemde dingen gaat doen en soms schijnt dat in het leven zo. Wanneer wij in zo'n geval met kinderen te doen hebben, kunnen wij er meestal wel op aan, dat de verbeelding bij hen een rol speelt en wij kunnen hen het beste helpen door rustig de zaak te onderzoeken. Maar ik herhaal het, eerst dan, als zij zelf geheel rustig geworden zijn. Zoals ik in het begin zeide, is dit artikel niet bedoeld als een afgeronde verhandeling over vrees en angst, het zijn slechts enkele fragmentarische opmerkingen. De bedoeling die ik ermee heb is in de eerste plaats wel deze, dat men begrijpen zal, voor zover dat ten minste nog niet het geval is, dat vrees en angst in het kinderleven zeer merkwaardige, maar ook met grote omzichtigheid te behandelen verschijnselen zijn. Wanneer men hier onverstandig te werk gaat, kan men vooral in de uiterst gevoelige kleuterleeftijd (3—7 jaar) grote nadelen aan het opgroeiende individu toebrengen. Men kan zelfs verzet, zo niet haat in kiem in de harten zaaien, indien men door onverstandige, harde maatregelen het kind wil dwingen in momenten van angst of vrees een bepaalde gedragslijn te volgen waar het voor terugschrikt. Men kan ook de aanvankelijke beklemmingen, die misschien nog van geringe aard zijn en bij verstandige leiding zouden kunnen worden weggenomen, door onverstandig optreden versterken en blijvend maken, waardoor bepaalde angsttoestanden habitueel aan de psychische gesteldheid eigen worden. Misschien kan degene, die zich dagelijks met kinderen moet bezig houden, met deze gevaren ernstig rekening houden; wenselijk is het zeker.

In het Noorden van Marokko is op 300 m. diepte een petroleumbron aangeboord die 200 liter olie per seconde geeft.

Een Japanner zou erin geslaagd zijn energie te verwekken door electromagnetische golven, zoodat ijzererts in korte tijd tot smelten kan worden gebracht en Japan door het toepassen dezer vinding zijn gehele ijzerinvoer uit Europa zou kunnen staken.

Een hotelhouder uit Hakodate heeft in de krater van de uitgedoofde vuurberg Oshima op Hokkaido, een hotel geopend. Het heeft twee verdiepingen en tachtig kamers. Een kabelbaan zorgt voor de reis heen en terug.

De bezitter van een kippenfarm te Glasgow beweert een procédé te hebben ontdekt, dat eieren onbreekbaar maakt. Terwijl de eieren nog warm zijn, worden ze in een speciale oplossing gedrenkt, die de schaal met een uiterst taai vlies omhult, zodat ze bestand zijn tegen een krachtige stoot en zelfs tegen een val van betrekkelijk grote hoogte.

De Witt Clinton High School te New York is de grootste Hogere Burgerschool ter wereld en kan 9000 leerlingen plaatsen.

In Engeland zijn nu meer dan 5000 scholen voorzien van radio-toestellen, ten einde gebruik te maken van per radio uitgezonden lessen.

Frankrijk heeft meer gezanten in de Europese hoofdsteden dan enig ander land.

In Amerika zijn er van de 572 beroepen slechts 35 waarin geen vrouwen werkzaam zijn.

In de straten van Londen lopen 4500 autobussen, die elk jaarlijks 300.000 passagiers vervoeren en gemiddeld 60.000 km. afleggen.

